

Bp Krzysztof NITKIEWICZ, *Katolickie Kościoły Wschodnie. Kompendium prawa*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 2014, ss. 132. ISBN 978-83-257-0793-4.

Na tle opracowań z zakresu prawa Kościołów wschodnich szczególnie wyróżnia się publikacja biskupa Krzysztofa Nitkiewicza, wcześniej pracownika Kongregacji dla Kościołów Wschodnich, a obecnie biskupa sandomierskiego, specjalisty w dziedzinie prawa katolickich Kościołów wschodnich. Całość książki obejmuje: słowo autora, dziewięć zagadnień wyróżnionych zgodnie z kryteriami merytorycznymi, wykaz skrótów, bibliografię oraz indeks rzeczowy.

Jan Paweł II w liście apostolskim *Oriente Lumen* zachęca wszystkich wierzących do wzajemnego zrozumienia i pogłębiania wiedzy o sobie nawzajem. Chcąc osiągnąć ten cel, należy poznać liturgię Kościołów Wschodu, pogłębić znajomość tradycji wschodniej, kształcić w zakresie instytucji Wschodu chrześcijańskiego teologów, lingwistów, historyków i kanonistów, zarówno w seminariach, jak i na wydziałach teologicznych (nr 24). Biskup Nitkiewicz poprzez swoją publikację spełnia oczekiwania postawione przez Jana Pawła II, któremu leżało na sercu szukanie jedności i zrozumienia w Kościele Jezusa Chrystusa.

W słowie wstępnym autor pisze: „Podczas pracy w Kongregacji dla Kościołów Wschodnich miałem szczęście spotkać wybitnych znawców chrześcijańskiego Wschodu. Z racji osobistego zainteresowania związałem się bliżej ze środowiskiem prawniczym, które odegrało znaczącą rolę w kodyfikacji prawa Kościołów wschodnich oraz interpretacji norm Kodeksu promulgowanych przez świętego Jana Pawła II 18 października 1990 roku”.

Książka składa się z dziewięciu zagadnień, które kolejno przedstawiają: zarys historii Kościołów wschodnich, eklezjalno-prawny status katolickich Kościołów wschodnich, przynależność do Kościołów *sui iuris*, struktury organizacyjne Kościołów *sui iuris*, strukturę osobową Kościoła *sui iuris*, kult Boży, prawo karne, formy współdziałania różnych Kościołów oraz prezentację Kościołów *sui iuris*.

Publikacja, według słów zawartych we wstępie, ma charakter praktyczny. Dlatego też szczególną uwagę zwrócono na problematykę kazuistyki, z którą spotyka się każdy duszpasterz na terenie Polski i nie tylko, a wynikłą z faktu migracji i łączenia się wierzących różnych obrządków w związki sakramentalne.

W rozdziale pierwszym autor wyjaśnia pojęcie „Kościoły wschodnie”, jak i powiązane z nim terminy „tradycja” i „obrzęd”, wynikające z powstania owych wspólnot na chrześcijańskim Wschodzie. Omawia prawa Kościołów wschodnich, wskazując, że głównym zadaniem prawa kościelnego jest zapewnienie wiernym porządku i dyscypliny w społeczności kościelnej.

W rozdziale drugim, *Eklezjalno-prawny status katolickich Kościołów wschodnich*, autor ukazuje postrzeganie Kościołów wschodnich w duchu *communio*, wskazując tym samym na równość nie tylko w relacji do siebie samych, ale i w relacji do

Kościół łaciński. Następnie wyjaśnia kodeksową definicję terminu „*Kościół sui iuris*”.

Przynależność do Kościoła *sui iuris* to kolejne zagadnienie książki, opisane z perspektywy indywidualnego realizowania się tożsamości obrządkowej widzianej w całości ludu Bożego. Na uwagę w tej części zasługuje teoretyczne, jak i praktyczne przedstawienie kwestii nabywania konkretnej przynależności kościelnej dziecka przed i po ukończeniu 14 roku życia oraz osoby dorosłej. Interesujące jest poruszenie tematu możliwości praktykowania innego obrządku bez zmiany przynależności poprzez przysposobienie i władzę birytualizmu.

Rozdział czwarty to prezentacja struktury Kościołów *sui iuris* poprzez rys historyczny, ogólną charakterystykę, a następnie przedstawienie poszczególnych jednostek administracyjnych, takich jak patriarchat, arcybiskupstwo większe, metropolia *sui iuris* czy pozostałych Kościołów, które charakteryzują katolicki Wschód. Następnie autor omawia struktury hierarchiczne, takie jak eparchia oraz egzarchat.

Struktura osobowa Kościoła *sui iuris* to temat piątego rozdziału, w którym autor analizuje wspólnotę wiernych powiązaną hierarchicznie. To powiązanie wynika z faktu chrztu, ale z drugiej strony różnicuje się z racji funkcji wypełnianych na rzecz konkretnej wspólnoty – duchowni, mnisi i pozostali zakonnicy oraz świeccy posiadają określone prawa i obowiązki.

Rozdział szósty został poświęcony kultowi Bożemu. Autor dostrzega charakterystyczne elementy tradycji wschodniej w sakramentach, nabożeństwach liturgicznych, błogosławieństwach i poświęceniach. Wprawdzie normy kanoniczne odnoszące się do kultu Bożego są takie same w całym Kościele katolickim, ale obrządki wschodnie charakteryzują się własną odrębnością w tej materii. Wynikają one z ustawodawstwa partykularnego poszczególnych Kościołów wschodnich. Interesującym zagadnieniem jest przedstawienie uczestnictwa katolików w kulcie Bożym wspólnot niekatolickich, jak i udzielania sakramentów niekatolikom. Autor, omawiając poszczególne sakramenty, przybliży czytelnika do tych materii, które mogą powodować trudności w kancelarii parafialnej czy rozmowach interpersonalnych, jak np. małżeństwo katolików z wiernymi niekatolickimi.

Dla czytelników poszukujących charakterystycznych różnic między Kościołem zachodnim a wschodnim istotne jest ukazanie zagadnienia prawa karnego, które w odróżnieniu do karnistyki łacińskiej nie dzieli kary na poprawcze i ekspiacyjne, a tym samym traktuje sankcje jako leczenie ran wyrządzonych przez przestępstwo, czyli nadaje im charakter wyłącznie poprawczy. Inną różnicą jest przewidywanie przez Kodeks Katolickich Kościołów Wschodnich ekskomuniki większej lub mniejszej oraz brak kar *latae sententiae*.

W ósmym rozdziale autor przedstawia różnego rodzaju formy współdziałania Kościołów poprzez takie instytucje, jak Kongregacja dla Kościołów Wschodnich, zgromadzenie hierarchów Kościołów *sui iuris*, konferencja biskupów czy duszpasterstwa wiernych katolickich Kościołów wschodnich w diasporze.

Autor kończy publikację prezentacją poszczególnych Kościołów *sui iuris*, podzielonych według pięciu tradycji: aleksandryjskiej, antiocheńskiej, ormiańskiej, chaldejskiej i bizantyjskiej, które stały się matrycą dla każdego z dwudziestu dwóch katolickich Kościołów wschodnich. Ta część jest szczególnie interesująca, gdyż umieszcza czytelnika w konkretnej przestrzeni terytorialnej, co ułatwia postrzeganie ich w powszechności Kościoła katolickiego. Autor nie omieszkał przedstawić katolickich Kościołów wschodnich obecnych na terenie Polski, co tym bardziej zachęca każdego zainteresowanego do nie tylko teoretycznego, ale praktycznego poznania tak przebogatej tradycji chrześcijańskiego Wschodu.

Należy zaznaczyć, że prezentowana książka nie jest skierowana wyłącznie do kanonistów. Skorzysta z niej mogą wszyscy zainteresowani tematem, w szczególności duszpasterze i ci wierzący, których temat bezpośrednio lub pośrednio dotyczy. Zdaniem autora omawianej dysertacji stanowi ona poradnik duszpasterski, którego celem jest „udzielenie *pierwszej pomocy* duszpasterzom i przełożonym zakonnym Kościoła łacińskiego, którzy coraz częściej spotykają się z duchownymi i wiernymi Kościołów wschodnich”.

Z pracy mogą korzystać wszyscy, którzy spotykają się z terminem „Kościół wschodni”. Umożliwia ona bowiem zrozumienie, czym jest katolicki Kościół wschodni w świetle obecnego nauczania i prawa kanonicznego. Uwaga powyższa odnosi się zatem nie tylko do studentów prawa kanonicznego, ale również innych kierunków, takich jak teologia czy historia Kościoła.

Nie budzi wątpliwości, że kolejna publikacja biskupa Krzysztofa Nitkiewicza dotycząca katolickich Kościołów wschodnich jest cenna tak pod względem naukowym, jak i praktycznym. Odnosi się do problemu, który wzbudza duże zainteresowanie nie tylko w doktrynie i kanonistyce, ale również w rozwiązaniach praktycznych. Tym samym wzbogaca jeszcze raczkującą bibliotekę kanonisty zajmującego się katolickimi Kościołami wschodnimi.

*Ks. Grzegorz Wojciechowski
adiunkt i sekretarz Katedry Prawa
Katolickich Kościołów Wschodnich KUL*